

Vira Prokopiak

**THE ROLE OF THE UKRAINIAN ORGANIZATIONS AND TRADE UNIONS
IN THE NATIONAL PROFESSIONAL THEATRES ACTIVITY IN GALICIA
DURING THE GERMAN OCCUPATION (1941 – 1944)**

The Institute of Art
of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine

Віра Прокоп'як

**РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ФАХОВИХ ОБ'ЄДНАНЬ У
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ТЕАТРІВ ГАЛИЧИНИ
ПЕРІОДУ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941 – 1944 РР.)**

Abstract: The article analyzes activity of the Ukrainian organizations and trade unions in Galicia in the period of German occupation (1941 – 1944), shows their role in the process of functioning of the Ukrainian professional theatres in Galicia and investigates the ways of theatres development. The author concentrates special attention on the importance of these public institutions in reorganization and development of the Galician national professional theatres during the period of this study. It is proved that with the beginning of the World War II the efforts of teachers, scientists and artists were directed on reconstruction of national and cultural centers, founding in such way the basis of their development, creation of the Ukrainian national unions. In the article it is remarked that professional organizations which had had official status contained all the professional forces of the land, combining the functions of both: public organizations and trade unions. It is proved that thanks to the support of the Ukrainian committees and trade unions theatre troupes in the conditions of German aggression helped with their creativity preserve national self-consciousness of the Galician Ukrainians.

Keywords: professional theatre, trade unions, the Ukrainian Land Committee, Galicia, General Province

Перебуваючи тривалий час в умовах бездержавности, галицькі українці ще до встановлення на землях Східної Галичини “нового німецького порядку” зуміли сформуванати та зберегти міцні культурно-просвітницькі й мистецькі сили. З початком німецької окупації повсюдно, де це тільки не заборонялося німецькою адміністрацією, створювалися українські

організації та фахові об'єднання, в структурах яких чинне місце займала організація театральної справи. Роль цих громадських інститутів у функціонуванні національних професійних театрів Галичини періоду німецької окупації (1941–1944 рр.) висвітлювалась у дисертаційних дослідженнях історика Н. Антонюк *Українське культурне життя в Генеральній Губернії*

(1939–1944 pp.) [1] та мистецтвознавця В. Гайдабури *Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації (1941–1944 pp.)* [5]. Окремі аспекти цієї проблеми розглядалися у наукових публікаціях А. Грицана [6], Л. Ванюги [3], О. Луцького [16], В. Офіцинського [21]. Окрім поданих вище праць та історично-мемуарних матеріалів, джерельною базою нашої розвідки послуговували здебільшого легальні українські періодичні видання, які виходили на терені Генеральної Губернії, і є практично єдиним джерелом дослідження театральних процесів на території Галичини періоду німецької окупації. Водночас аналіз опрацьованих джерел свідчить про те, що постала потреба детального вивчення діяльності громадських організацій і фахових об'єднань та визначення їхньої ролі в реорганізації та розвитку професійних театрів Галичини означеного періоду, що й зумовило актуальність цієї проблеми.

Метою статті є спроба висвітлення ролі українських громадських організацій і фахових об'єднань у діяльності національних професійних театрів Галичини періоду німецької окупації. Згідно з поставленою метою плануємо проаналізувати діяльність українських організацій та фахових об'єднань, визначити їх роль у процесі функціонування українських професійних театрів Галичини, простежити шляхи розвитку театру під впливом легальних українських організації та професійних спілок.

Після приєднання території Галичини до Генеральної Губернії¹, за згодою німецької адміністрації, на

¹ 1 серпня 1941 року Галичина, як окремий п'ятий дистрикт, була приєднана до створеної на території Польщі Генеральної Губернії (Генерал-Губернаторства).

початку вересня 1941 року у Львові був створений Український Крайовий Комітет (УКК), очолюваний К. Паньківським – аналог Українського Центрального Комітету (УЦК) у Кракові². Зважаючи на те, що всі окружні театри підпорядковувались вищезгаданому комітетові, з метою розуміння значення цієї організації в діяльності професійних театральних колективів Галичини, варто детальніше розглянути її становлення та розвиток. УКК був єдиною на той час організацією, діяльність якої дозволила німецька влада, позаяк Секретаріят Національної Ради, що діяв дотепер, у нових умовах саморозпустився. До складу комітету ввійшли здебільшого колишні діячі українських партій та організацій, які змушені були призупинити свою політичну діяльність. Крайовий Комітет, використовуючи своє легітимне становище, взяв на себе функцію захисту інтересів українського населення в умовах окупації й поширював свій вплив на всю територію Галичини через посередництво Українських Окружних Комітетів (УОК³), місцевих делегатур⁴ та “мужів довір'я”⁵. Питаннями культурної діяльності,

² УЦК – суспільно-громадська установа 1939–1945 рр. для українців у Генеральній Губернії (ГГ), визнана німецькою владою і нею контролювана. На чолі УЦК стояв В. Кубійович.

³ Українські Окружні Комітети почали створюватись на початку жовтня 1941 року. Інша назва – Українські Допомогові Комітети (УДК).

⁴ Кожен УОК організував у містах та волостях свого округу делегатури, на чолі яких стояли делегати, котрі затверджувались місцевим старостою за поданням голови окружного комітету УЦК.

⁵ Мужі довір'я – представники УОК у селах, які займали найнижчий ступінь структури УЦК та підпорядковувались комітету чи його делегатурі.

включаючи проблеми театрів, займалися відділи культурної праці, які діяли при кожному окружному комітеті, дбаючи про розвиток театральних колективів. З березня 1942 року функції УКК перейняв “Діловий осередок” УЦК у Львові під керівництвом К. Паньківського.

Зрозуміло, що надану українським організаціям “легітимність” німецька влада використовувала як своєрідне прикриття для реалізації окупаційної політики в Галичині. У світової громадськості й місцевого населення формувалася хибна думка, що українці самостійно керують громадським життям на своїй території. Насправді ж, комітети мали обмежені права – практично уся влада зосереджувалася в руках німецького генерал-губернатора. За таких умов українські театри у Львові, Станиславові, Коломиї, Тернополі, Дрогобичі, Стрию зіткнулися з обставинами, що об’єктивно ускладнювали їхню повноцінну діяльність. Перш за все, німецька військова адміністрація не потребувала українських професійних театрів у статусі довоєнних, заідеологізованих советською пропагандою, мистецьких установ. У баченні окупаційної влади українські театри представлялися як розважальні заклади для потреб гітлерівської армії. З іншого боку – ситуація ускладнювалась ще й тим, що керівники відділів пропаганди при окружних старостах не мали належних засобів (приміщень, технічного устаткування, коштів) для утримання мистецьких колективів. За таких обставин подальше існування українських театрів опинилось під загрозою.

Дещо кращою судилася доля новоствореному Українському те-

атру міста Львова, який об’єднав акторські сили колишнього театру імені Лесі Українки й Театру опери та балету і підпорядковувався державній німецькій адміністрації. Після включення Галичини до Генерального Губернаторства театр був перейменований на Львівський оперний театр (ЛОТ), що складався з чотирьох відділів – драми, опери, оперети і балету. З початком липня 1941 року управа міста затвердила керівництво театру в складі: директор – А. Петренко, мистецький керівник – В. Блавацький, музичний керівник вистав – Л. Туркевич, літературний референт – Гр. Лужницький, диригенти – Я. Барнич і А. Волощак. Водночас, задля забезпечення контролю над театром, нова влада призначила його директором німця Фріца Вайдліха [24, 42-43]. Після короткої реорганізації 19 липня 1941 року новостворений колектив показав глядачам оперу *Запорожець за Дунаєм*, згодом були поставлені *Маруся Богуславка*, *Наталка Полтавка* та інші. Лише впродовж двох перших років роботи за творами української та світової класики було здійснено 46 постановок, зокрема – 13 оперних, 5 опереткових і 7 балетних. Різноманітні за жанрами і стильовими ознаками вистави театру захоплювали глядачів новаторством режисури та майстерним втіленням образів того чи іншого твору.

Для відродження творчого життя й функціонування всіх інших професійних театральних колективів, діяльність яких, як уже зазначалося, була досить ускладнена, чимало було зроблено зусиллями керівництва “Ділового осередку” УЦК у Львові. Загалом, використовуючи найменші

можливості, в тому числі й різнобій положень статуту УЦК, затвердженого німецькою адміністрацією, у серпні 1942 року влада санкціонувала шість постійних українських театрів у Галичині, а саме: у Львові, Станиславові, Тернополі, Дрогобичі, Стрию, Коломиї [10].

Так, 1 серпня 1942 року за рішенням окружного комітету професійний український театр у Станиславові перейшов у підпорядкування відділу культурної праці Станиславівського УОК на чолі з Антоном Княжицьким. Керівництво відділу, відчуваючи необхідність створення репрезентативної української сцени, відразу взялося за реорганізацію театру [23]. Головою УОК в Станиславові М. Лепким та референтом культурної праці А. Княжицьким було оголошено конкурс на адміністративно-творчий склад театру з метою його оновлення до осені 1942 року [8]. Завдяки допомозі комітету, управи міста, Об'єднання волостей у Станиславові та населення міста, яке щораз більше виявляло зацікавленість у справах театру, настало й покращення його матеріального становища [12]. Вже 26 жовтня 1942 року, після закінчення всіх організаційних робіт, реорганізований Станиславівський окружний український театр імені Івана Франка розпочав сезон постановкою *Степовий гість* Бориса Грінченка [11].

За сприяння Українського Окружного Комітету відновив роботу театр імени Михайла Старицького у Стрию. Проте, брак коштів на його утримання не сприяв творчому процесу в колективі. Передусім, на діяльності театру позначилась відсутність сценічного приміщення, яке згоріло

за большевицької влади. Крім того, як стверджує український педагог-просвітянин, літературний критик і рецензент І. Боднарук, театр втрачав свою значимість серед місцевого населення через виступи професійних театрів зі східних областей України. Згодом один із приїжджих театральних колективів, заслуживши, очевидно, своїм репертуаром симпатію окупаційної влади, заволодів будинком Народного дому, позбавивши місцевий колектив сценічного приміщення [2, 281].

Створення постійного українського професійного театру стало одним з важливих завдань діяльності місцевого осередку Українського окружного комітету в Дрогобичі, оскільки з початком окупації більшість акторів дрогобицької трупи разом із художнім керівником Д. Гольдштейном евакуювались на Схід. Восени 1941 року УОК заснував аматорський драматичний гурток, до якого входили місцеві аматори театральної справи під управлінням П. Крижанівського. Аматорський колектив користувався майном евакуйованого театру і працював у його приміщенні. Незважаючи на брак професійних акторів, оркестру і фахової режисури, УЦК видав постанову щодо створення театру з метою обслуговування мережі населених пунктів Прикарпаття – Дрогобич, Борислав, Трускавець, Стрий, Самбір, Турка, Хирів, Сколе, Верхнє Синьовидне та ін. Виконуючи цю постанову, місцевий УОК сприяв створенню Підкарпатського театру імени Івана Франка в Дрогобичі й зобов'язався щомісячно виділяти субвенцію в сумі 5.000 злотих. Крім того, завдяки зусиллям окружного комітету, 10 ве-

ресня 1942 року до Дрогобича переїхав Юрій (Августин) Шерегій⁶ разом із частиною колективу театру “Студія” і, зайнявши посаду директора, за серпень-вересень 1942 року сформував художньо-керівний склад театру. Адміністративним керівником було призначено досвідченого театрального працівника зі Львова Я. Климовського, музичним директором став Б. П’юрко, режисером – Р. Тимчук [18]. Вже 7 жовтня 1942 року виставою *Сорочинський ярмарок* у приміщенні Народного Дому розпочався I-й театральний сезон Українського Підкарпатського театру імени Івана Франка [20].

Починаючи з травня 1942 року окружний комітет у Тернополі розпочав реорганізацію Українського драматичного театру імени Івана Франка, перейнявши від управи міста опіку над творчим колективом. Комітет, насамперед, намагався забезпечити працівників театру платнею, житлом, можливістю вільно гастролювати. Вдалося підібрати кваліфіковані кадри акторів, режисерів та адміністративного персоналу. Призначений директор театру Б. Сармага поєднував одночасно функції диригента оркестру й режисера опереткового репертуару, режисуру історично-побутових вистав здійснював М. Комаровський, а обов’язки режисера-адміністратора виконував І. Головка. Чоловічий склад трупі нараховував 26 осіб, а жіночий – 17 [13]. Після нетривалої відпустки у серпні 1942 року Український драматичний театр імени Івана Франка в Тернополі прем’єрою оперети Миколи Аркаса *Катерина* розпочав новий сезон у

відремонтованій, за сприяння місцевого комітету, театральній залі [27].

Завдяки поблажливому ставленню окружного старости в Коломиї, сприянню Об’єднання волостей, піклуванню місцевої інтелігенції, а також старанням директора театру І. Когутяка та режисера П. Миронова (Мироніва) відновив свою діяльність Коломийський Український окружний театр імени Івана Котляревського [9].

З початком Другої світової війни зусилля діячів освіти, науки, літератури і мистецтва спрямовувалися на розбудову осередків національного культурного життя, забезпечуючи таким чином, основу для його розвитку, ставали ґрунтом для створення українських фахових об’єднань у Львові. Професійні організації з офіційним статусом сконцентрували в собі всі фахові сили краю, поєднавши функції як громадсько-політичних організацій, так і професійних спілок.

Зокрема, важливу роль у діяльності театрального мистецтва Галичини відіграла Спілка праці українських акторів (“муж довір’я” Володимир Блавацький). Об’єднавши понад 200 діячів сценічного мистецтва, спілка акторів стала найчисельнішою, тоді як, для прикладу, Спілка українських письменників налічувала всього 32 літератори. Члени Спілки українських акторів поставили перед собою завдання щодо створення належних умов для творчості театральних мистців, удосконалення їх професіоналізму, мистецького рівня. Реалізуючи ці завдання, Спілка акторів часто зі Спілкою письменників готувала доповіді та організувала різноманітні форми роботи, що сто-

⁶ З квітня до серпня 1942 року – режисер театру “Студії” створеного при ІНТ у Львові.

сувалися професійного театрального життя. Так, 16 травня 1942 року відбувся виступ колишнього режисера Харківського театру "Березіль" Йосипа Гірняка на тему: *Харківський театр "Березіль" і українська драматургія в роках 1922-1933* [7]. 4 жовтня того ж року письменник Юрій Косач виголосив доповідь *За новий стиль українського театру* [32]. Чималий резонанс серед членів Спілки українських акторів викликала доповідь актриси Ганни Совачевої *Театр в українському житті*, що відбулася 14 червня 1942 року і була побудована на спогадах про співпрацю з талановитим режисером-новатором О. Загаровим у 1920-х роках [26]. Традиційно, наприкінці кожного виступу, доповідачі висловлювали особистий погляд щодо історичного розвитку театру, залучаючи до дискусій глядачів.

У період випробувань, що випали на долю українського народу, Спілка праці українських акторів твердо усвідомлювала необхідність створення постійного зв'язку між театром і глядачами. Важливим кроком на шляху до реалізації поставленої мети була організація не тільки стаціонарних, а й виїзних вистав. Так, 12 жовтня 1942 року в театрі імени Івана Франка в Станиславові, з ініціативи Спілки праці українських акторів при відділі культурної праці УЦК, силами Львівського оперного театру була поставлена драма М. Гальбе *Ріка* [4]. Згодом, 7 грудня того ж року на сцені кінотеатру в Сокалі відбулися дві вистави драми К. Гупала *Тріумф прокурора Дальського* у постановці ЛОТу [28]. Таким способом легальні театри Галичини у період німецької окупації пропагували зі сцени україн-

ське слово й пісню, сприяючи формуванню національної самосвідомості серед галицьких українців, спонукаючи їх до боротьби за свободу і незалежність. Крім того, гастрольні поїздки професійних театрів до малих міст та сіл Галичини стали дієвим засобом утворення широкої мережі аматорських театральних колективів.

Вагомий внесок у розвиток галицького театру зробили зокрема і члени Спілки українських письменників, які брали активну участь у поширенні серед акторів та режисерів нових драматичних творів. Так, 6-го травня 1942 року на засіданні спілки, у присутності запрошених представників від Спілки українських акторів, відбулось читання і обговорення нової п'єси українського письменника Є. Іванцева *Байда Вишневецький* [30]. 22-го травня 1942 року спілки організували творчий вечір, програма якого передбачала читання та обговорення нової п'єси Е. Кузева *Карпо і Марта* [31]. Таким чином присутні ознайомлювалися з новими надходженнями драматургії для наступного її втілення на сценах театрів.

Для спільної роботи новоутворені мистецькі професійні спілки організували Український літературно-мистецький клуб, діяльність якого базувалась на засадах української культури, національної за формою і змістом. Як мистецька платформа для співробітників відділу культурної праці, Клуб отримав приміщення у центрі Львова, ставши осередком культурно-мистецького життя, місцем проведення творчих засідань та безпосередніх зв'язків мистців із громадськістю. У березні 1942 року вся його діяльність підпоряд-

кувалась “Діловому осередку” УЦК у Львові [29].

З метою розширення професійних знань театральних фахівців та зацікавлення сценічним мистецтвом широкого загалу галицьких українців, співробітники відділу культурної праці на базі Літературно-мистецького клубу організували новітні форми роботи, проводили доповіді на актуальні теми, які, зокрема, стосувались і розвитку театру. Для прикладу, організоване з ініціативи голови Співки українських письменників Гр. Лужницького обговорення постановки вистави *Триумф прокурора Дальського* за п'єсою К. Гупала проводилося у формі літературного суду. 18 квітня 1942 року на умовну “лаву обвинувачених” потрапив режисер-постановник В. Блавацький. У присутності трибуналу суду, прокурора, адвоката, лави присяжних, суддів, свідків обвинувачення й захисту, можливість висловити свою думку мали не тільки знавці літературного й сценічного мистецтва, а й глядачі, які бачили постановку на сцені ЛОТу. На обговорення імпровізованого “суду” були винесені питання щодо композиційної побудови, сценічності, акторського втілення, художньої та ідейної цінності вистави. На суді лунали як схвальні відгуки, так і критичні зауваження, у яких відобразилися несхожість поглядів і уподобань глядачів. Остаточо, після тривалих обговорень, на основі вердикту суддів, присяжних, режисер В. Блавацький був “виправданий” і “звільнений з-під варти” [15]. Така форма обговорення вистави, використана Гр. Лужницьким, стала новизною для галицького глядача й

сприяла популяризації театральної справи серед громадськості.

Літературно-мистецькому клубу також належить створення у другій половині червня 1942 року, з ініціативи його голови Гр. Лужницького, ще одного театрального закладу на зразок англійських і французьких театрів – “Клюбового театру” (“Клюбова сценка”) [19, 64-65]. Мистецьким керівником новоствореного театру був призначений В. Блавацький, літературним – Гр. Лужницький, а малярем – відомий мистець-карикатурист Е. Козак. Найчастіше у програмах постановок брали участь актори ЛОТу. Слід зазначити, що задля здобуття практичних навичок роботи на професійній сцені, свої перші кроки в оволодінні професією мали змогу робити також молоді актори [17].

Як уже зазначалося, професійним театрам постійно доводилося долати проблеми, які заважали їх творчому зростанню: низький рівень фаховості мистців, неукомплектованість труп творчими кадрами, недоліки в репертуарній політиці та ін. Тому їхня діяльність потребувала централізації, проведення обліку українських акторів, визначення ступеня їх професійності, підвищення фахової освіти, проведення творчого контролю за підбором репертуару. Подбати про виконання цих завдань повинен був створений Українським Центральним Комітетом окремих підвідділ для справ мистецтва при відділі культурної праці УЦК [14]. Одним із перших заходів для координації українського театрального життя в Генеральній Губернії, що його здійснили члени новоутвореного підвідділу, було скликання Театральної колегії, яку очолив Й. Стадник. 15

лютого 1943 року відбулось перше засідання підвідділу, на якому було вирішено відрядити до українських театрів Галичини окремих делегатів для збору необхідної інформації щодо особового складу, репертуару, мистецького рівня колективів та ін. Співробітники підвідділу запланували скликати у Львові конференцію директорів, режисерів, кращих акторів усіх окружних театрів Галичини для узгодження їхньої діяльності та сприяння в мистецькій і громадсько-виховній роботі [25].

Уже в перших числах березня 1943 року пляни Театральної колегії були частково виконані. Підвідділ справ мистецтва скликав Першу загальнокрайову конференцію українських професійних театрів. Делегатами конференції були директори театрів з Тернополя, Коломиї, Станиславова, Дрогобича, Перемишля, Холма і Львова, а також режисери, диригенти, представники місцевих театральних комісій, спілок акторів, представники “відносних комітетів” і преси. Відкриваючи конференцію, голова “Ділового осередку” УЦК у Львові К. Паньківський закликав зберігати “світлу традицію українських театрів”, звернувши увагу на важливість їх розбудови та професійного зростання. Він наголосив на необхідності об’єднання існуючих театрів та координації їх діяльності і підпорядкування єдиному керівному центрові. Учасники конференції заслухали звіти директорів театрів, які висловлювали стурбованість щодо незадовільного матеріального стану театральних приміщень, нестачі технічного забезпечення, кваліфікованих кадрів, браку репертуару. Водночас вони подяку-

вали керівництву УЦК за надання щомісячних дотацій для підтримки матеріального становища колективів [33]. Наприкінці виступив керівник відділу культурної праці УЦК М. Кушнір, який закликав мистців до “координації українського професійного театрального мистецтва, яке в культурному розвитку нації відіграє першорядну роль” [22].

Членами Першої загальнокрайової конференції було прийнято декілька резолюцій: затверджено проект централізації українських професійних театрів Галичини; ухвалено рішення про створення театральної студії для підготовки акторів; прийнято постанову про організацію у структурі Підвідділу для справ мистецтв Реферату для справ Професійного Мистецтва⁷, метою якого була визначена координація роботи українських професійних театрів. Делегати конференції висловили бажання щодо створення при Рефераті репертуарної комісії для керівництва підбором репертуару українськими театрами Генеральної Губернії [33]. Загалом, крайова конференція театральних діячів Галичини сприяла подальшому процесу їх адаптації до нових умов, дала новий поштовх для творчості українських театрів, виробила засади узгодження їх діяльності у відповідності до законів німецької окупаційної адміністрації.

Таким чином, період окупації території Галичини німецькими військами (1941-1944 рр.) став одним із серйозних випробувань в історії галицького театру. Брак належних приміщень, технічного устаткування

⁷ Реферат – частина підвідділу з певними ознаками та напрямом діяльності.

ня, коштів на утримання творчого персоналу ледь не призвели до припинення діяльності українських професійних театрів Галичини. Для відродження мистецького життя і функціонування театральних колективів було чимало зроблено зусиллями українських організацій та фахових об'єднань. Ці громадські інституції ставили перед собою завдання створення належних умов для творчості мистців, удосконалення їх професіоналізму. Всупереч несприятливим умовам, спричиненими війною, їхнє керівництво поступово проводило політику реорганізації галицьких театрів – для їх збереження та підвищення мистецького рівня. Отож, завдяки підтримці українських комітетів і фахових спілок, театральні колективи змогли достойно вистояти, продовжуючи творчу діяльність. Український театр, що в період німецької окупації існував у складних воєнних умовах, посів одне з провідних місць у культурному житті галицької землі.

Bibliography and Notes

1. Антонюк Наталія, *Українське життя в "Генеральній Губернії" (1939-1944): За матеріалами періодичної преси*, Львів 1997, 232 с.
2. Боднарук Іван, *До історії стрийського театру імені М. Старицького*, [у:] *Стрийщина: Історико-мемуарний збірник: У 2-ох томах*, Нью-Йорк-Торонто-Париж-Сідней 1990, Том II, 606 с.
3. Ванюга Людмила, *Друга світова війна та український драматичний театр імені Івана Франка в Тернополі*, [у:] *Наукові записки Тернопільського педагогічного університету імені Володимира*

Гнатюка, Серія: Мистецтвознавство, № 2, Тернопіль 2012, с. 164-171.

4. *Виступ Оперного театру в Станіславові*, "Львівські вісті" 1942, 10 червня, Ч. 126.

5. Гайдабура Валерій, *Театр зхований в архівах. Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації (1941-1944): Історія, Політика, Документи, Ідеї, Художні реалії, Людські долі*, Київ: Мистецтво 1998, 224 с.

6. Грицан Анатолій, *Театральне життя Станіславівщини періоду німецької окупації (1941-1944 рр.)*, [у:] *Етнос і культура*, Івано-Франківськ 2011-2012, Ч. 8-9, с. 131-139.

7. *Доповідь про "Березіль"*, "Львівські вісті" 1942, 16 травня, Ч. 107.

8. *Жива діяльність реферату культурної праці при УОК. Станіславівська округа живе*, "Львівські вісті" 1942, 26-27 липня, Ч. 166.

9. *З життя театру*, "Львівські вісті" 1942, 7-8 червня, Ч. 124.

10. *З театрального життя. "Підкарпатський театр" у Дрогобичі*, "Краківські вісті" 1942, 16 грудня, ч.281, с.4

11. *З театру. Відкриття сезону в драматичнім театрі у Станіславові*, "Краківські вісті" 1942, 5 листопада, Ч. 247, с. 4.

12. *З театру. Грінченко і Старицький. З діяльності українського театру в Станіславові*, "Львівські вісті" 1942, 28 листопада, Ч. 272.

13. *З українського життя. Рік праці УОК в Тернополі*, "Краківські вісті" 1942, 26 листопада, Ч. 264, с. 4.

14. *Координація українського мистецького життя. Створення підвідділу для справ мистецтва при УЦК*, "Львівські вісті" 1943, 18 лютого, Ч. 35.

15. *Літературний суд над п'єсою "Тріумф прокурора Дальського"*, "Краківські вісті" 1942, 24 квітня, Ч. 84.

16. Луцький Олександр, *Українське культурне життя Галичини під час німецької окупації 1941-1944 рр.* [у:] *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*: збірник наукових праць, Вип. 3-4, Львів 1997, с. 194-225.
17. *Мистецький кабаре. Клюбвий театр західно-європейського характеру*, "Львівські вісті" 1942, 8-9 листопада, Ч. 255.
18. Михаць Роман, *Заснування професійного театру у Дрогобичі*, Web. 16.12.2011. <<http://www.theatre-in-drohobych.com.ua/channels/topics?page=8>>.
19. *Наш театр. Книга діячів українського театрального мистецтва. 1915-1975*: У 2-ох томах, Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто: Об'єднання мистців Української сцени (ОМУС) 1975, Том. I, 847 с.
20. Озерянський В., *Відкриття театру в Дрогобичі*, "Краківські вісті" 1942, 23 жовтня, Ч. 236, с. 4.
21. Офіцинський Василь, *Дистрикт Галичина (1941-1944)*, Ужгород: Гражда 2001, 143 с.
22. *Перша конференція представників українських професійних театрів*, "Львівські вісті" 1943, 4 березня, Ч. 47.
23. *Посилена праця Станіславівщини. Діяльність реферату культурної праці*, "Станіславівське слово" 1942, 2 серпня, Ч. 1.
24. Ревуцький Валеріян, *В орбіті світового театру*, Київ-Харків-Нью-Йорк: М. П. Коць 1995, 243 с.
25. *Театральна колегія у Львові. Скоордикування українського мистецького життя в Г.-Г.*, "Львівські вісті" 1943, 19 лютого, Ч. 36.
26. *Театр в українському житті*, "Львівські вісті" 1942, 13 червня, Ч. 129.
27. *Тернопільщина живе і організовується. Всестороння праця УОК в Тернополі*, "Львівські вісті" 1942, 30 серпня, Ч. 195.
28. *Тріумф прокурора Дальського у Сокалі*, "Львівські вісті" 1942, 5 грудня, Ч. 278.
29. *Український Літературно-мистецький Клуб*, "Дрогобицьке слово" 1942, 11 березня, № 30.
30. *Читання нової п'єси*, "Львівські вісті" 1942, 6 травня, Ч. 98.
31. *Читання нової п'єси*, "Львівські вісті" 1942, 21 травня, Ч. 111.
32. *Юрій Косач про театр. Доповідь письменника в українському Літературно-мистецькому клубі у Львові*, "Львівські вісті" 1942, 6 жовтня, Ч. 226.
33. *I. Загально-краєва конференція українських професійних театрів у Львові*, "Голос Підкарпаття" 1943, 14 березня, Ч. 11, с. 4.